

Перевознюк А.О.

студентка;

Абрамова В.М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
Київський університет ринкових відносин*

СПАДКУВАННЯ ПРАВА СПІЛЬНОЇ СУМІСНОЇ ВЛАСНОСТІ: СУПЕРЕЧНОСТІ ЗАКОНОДАВСТВА ТА СКЛАДНОЩІ РЕАЛІЗАЦІЇ

Аналіз наявних публікацій щодо спадкування майна, що належить особам на праві спільної сумісної власності дозволив виявити проблеми і показав необхідність подальшого обговорення правових положень та прикладних механізмів спадкування таких об'єктів. Законодавчі розбіжності зумовлюють певні труднощі й у нотаріальній та судовій практиці у справах про спадкування права на частку у спадщині.

Зазначені питання вже висвітлювали у літературі Н. В. Безсмертна, Н. В. Васирина, А. Б. Гриняк, О. В. Печений, С. Я. Рабовська, І. В. Спасибо-Фатєєва, С. Я. Фурса та інші вчені та юристи практики. В своїх дослідженнях вони наголошують на наявності перешкод щодо спадкування часток у спільній сумісній власності окремих об'єктів, зокрема, земельної ділянки, квартири, спадкування права на частку у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю. Проте залишається необхідним визначення способів вирішення цієї проблеми.

Аналіз норм глав 84-85 ЦК України (ст.ст. 1218, 1236) свідчить про те, що спадкування частки у спільній сумісній власності спадкодавця є можливим, але на практиці виникають питання щодо здійснення спадкоємцями свого права. Дана проблема вимагає насамперед більш детального теоретичного аналізу змісту статті 1226, яка має назву «Спадкування частки у праві спільної сумісної власності». Якщо звернутись до положень Кодексу, що регулюють відносини спільної власності, можна побачити, що така назва є не зовсім коректною. Стаття 368 визначає, що спільною сумісною власністю є власність двох або більше осіб без визначення їх часток у праві власності. Тобто, кожна особа з числа співвласників має право не на частину спільного майна і не на частку у праві на спільне майно. Кожен співвласник має право власності на весь об'єкт в цілому, однак, таке ж право на об'єкт в цілому мають крім нього і інші співвласники.

Мова про частки у контексті права спільної сумісної власності може йти лише у разі, коли один із співвласників забажає виділу належного йому у натурі, або коли усі співвласники захочуть поділити в натурі належне їм майно. А поки виділу або поділу не відбувалося, наявною є спільна сумісна власність, в якій за визначенням закону відсутнє усяке розмежування часток. Тому, з огляду на вищевикладене, ст. 1226 доцільніше було б назвати так: «Спадкування права спільної сумісної власності».

Однак розбіжності положень ст. 1226 та статей ЦК, що регулюють спільну власність, назвою не обмежуються. Вбачаються вони і далі за змістом статті. Зокрема, ч. 2 надає можливість суб'єкту права спільної сумісної

власності заповісти таке своє право до визначення та виділу частки в натурі. Але, як зазначено вище, визначення частки або її виділ припинили б право спільної сумісної власності щодо такої частки. Причому, якщо визначення ідеальної частки (частки в праві) припинило б право спільної сумісної власності щодо такої частки і вона стала б об'єктом спільної часткової власності співвласника, то виділ у натурі (визначення реальної частки майна) припиняє право спільної власності на виділене майно взагалі. особа, для якої було виділено майно в натурі, стає самостійним власником такого майна і вже не є учасником спільної власності, хоч для інших співвласників, що не виділялися, спільна власність продовжує існувати. Отже, на нашу думку, уточнення законодавця щодо визначення або виділу частки при заповіданні права спільної сумісної власності є зайвим.

Частина 1 статті 1226 говорить, що спадкування сумісної власності відбувається на загальних підставах. Тобто, на думку О. В. Печеного, ніяких додаткових дій вчиняти не потрібно [1, с. 119-131]. Чому ж на практиці виникають складнощі зі спадкуванням сумісної власності?

Юристи-практики вже звертали увагу суду на певну некоректність формулювань ч. 2 ст. 1226 ЦК та норми пункту 224 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України (далі – Інструкція) втратила чинність 07.03.2012).

Пункт 224 Інструкції вказує, що нотаріус може видати свідоцтво про право на спадщину за законом чи за заповітом після смерті одного з учасників спільної сумісної власності лише після виділення (визначення) частки померлого у спільному майні. Це положення змушує нотаріусів повторювати зазначені помилки і направляти спадкоємців до суду, адже у правовстановлюючих документах про частки нічого не говориться (позаяк власність спільна сумісна).

Проте О. В. Печений застерігає, що така норма не відповідає вимогам Цивільного кодексу щодо загальних підстав спадкування сумісної власності [1, с. 119]. Та і не зрозуміло, що вкладали автори Інструкції у поняття визначення та виділення, граматично подаючи їх як синоніми. З юридичної ж точки зору визначення та виділення (або виділ) є абсолютно різними поняттями: визначення передбачає суто арифметичну дію, в результаті якої отримується ідеальна частка (частка в праві на майно). Виділ же має на меті виокремлення реальної частки в натурі у вигляді конкретного майна.

Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України 2012 року вже не містить суперечливих норм про визначення (виділення) часток у праві спільної сумісної власності перед їх спадкуванням. Однак у практичній площині ситуація часто залишається незмінною. Це зумовлюється тим, що, по-перше, помилкове положення щодо попереднього визначення (виділення) частки залишається у Методичних рекомендаціях щодо вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із життям заходів щодо охорони спадкового майна, видачею свідоцтв про право на спадщину та свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя. А, по-друге, зазначені положення Інструкції застосовуються до відносин спадкування, які не припинилися до набуття чинності Порядком вчинення нотаріальних дій

нотаріусами України. Проте слід нагадати, що на невідповідності норм Інструкції вимогам закону ще у 2008 році наголошував Пленум Верховного Суду України у Постанові «Про судову практику у справах про спадкування» від 30.05.2008 № 7. У пункті 12 зазначено: «У разі смерті співвласника приватизованого будинку (квартири) частки кожного із співвласників у праві спільної сумісної власності є рівними, якщо інше не було встановлено договором між ними (частина друга статті 370, частина друга статті 372 ЦК). Частка померлого співвласника не може бути змінена за рішенням суду. Для оформлення права на спадщину закон не вимагає рішення суду про визначення частки спадкодавця» [3].

О. В. Печений звертає увагу, що не дивлячись на це, нотаріуси продовжували відмовляти спадкоємцям у видачі свідоцтв про право на спадщину і відправляли їх до суду для визначення часток, часом навіть не тільки часток співвласників, що є живими, а й частки померлого (спадкодавця). Хоча згідно з положеннями ч. 4 ст. 25 та п. 11 ч. 1 ст. 346 ЦК цивільна правоздатність фізичної особи загалом і право власності зокрема припиняються в момент смерті і вже не можуть бути ні визначені, ні зареєстровані за померлою особою [1, с. 119]. Про невідповідність закону таких судових рішень зауважує також Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ у Листі «Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування» від 16.05.2013 № 24-753/0/4-13 [2].

Тому відмови нотаріусів оформлювати право на спадщину з причини невизначеності часток є незаконними і нелогічними, принаймні у випадках, коли між співвласниками або спадкоємцями відсутній спір. У цьому разі підстав звертатися до суду немає, все можна вирішити у добровільному порядку. Позов за таких обставин є штучним і сенсу в ньому немає: суд лише підтвердить те, що і так закріплено в законі – частки співвласників є рівними. До того ж, як зазначає І. В. Спасибо-Фатєєва, при спадкуванні не йдеться ні про визначення, ні про виділ часток у праві спільної сумісної власності, відбувається лише правонаступництво [4, с. 67-68]. У випадку спору, звичайно, потрібно звертатися до суду, це буде логічно, законно і правильно.

Вищевикладене дозволяє стверджувати, що наявність у законодавстві розбіжностей щодо спадкування права спільної сумісної власності зумовлює їх неоднозначне сприйняття як вченими, так і юристами практиками. Усунення існуючих суперечностей сприятиме полегшенню реалізації права спадкоємців на спадкування, позбавить їх необхідності вчиняти зайві дії та витратити зайвий час, а також зменшить кількість справ, що перебувають у провадженні судів, як таких, що іноді по суті, навіть не належать до їх компетенції і не відповідають вимогам закону.

Список використаних джерел:

1. Печений О. Проблеми спільної сумісної власності подружжя у ракурсі спадкування // Вісник Академії правових наук України 2009 р. – № 4. – С. 119-131.
2. Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування: Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16.05.2013 № 24-753/0/4-13 / [Електронний ресурс] // офіційний сайт Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ. – Режим доступу: <http://sc.gov.ua>.

3. Про судову практику у справах про спадкування: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 № 7 / [Електронний ресурс] // офіційний сайт Верховного Суду України. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua>.

4. Спасибо-Фатєєва І. В. Науково-правовий висновок щодо оформлення права на спадщину у разі спадкування приватизованої квартири, що знаходиться у спільній сумісній власності / І. В. Спасибо-Фатєєва // Мала енциклопедія нотаріуса. – 2007. – № 6. – С. 67-68.

Розгон О.В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна*

ОКРЕМІ ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВСТАНОВЛЕННЯ МЕЖ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ТВАРИНУ

Питання здійснення суб'єктивного права власності завжди цікавило вчених. З приводу визначення меж права власності та обмежень взагалі було предметом окремої дискусії. Тому актуальність, на нашу думку, є очевидною. Що стосується такого об'єкта права власності як тварина, то вона безперечно має свої особливості. Але спершу визначимо її як категорію.

Тваринами є «біологічні об'єкти, що відносяться до фауни: сільськогосподарські, домашні, дикі, у тому числі домашня і дика птиця, хутрові, лабораторні, зоопаркові, циркові» (ст. 1 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження»).

На законодавчому рівні тварина прямо не віднесена до категорії речей, стаття 180 ЦК України зазначає, що на тварин поширюється правовий режим речі, а сама тварина при цьому є особливим об'єктом цивільних прав. В такому разі, видається, що тварина не може бути прирівняна до речей навіть при філологічному аналізі наведеного положення, адже буде мати місце певна тавтологія: річ, на яку розповсюджується правовий режим речі. У ст. 177 ЦК України, в якій наведено перелік об'єктів цивільних прав, зазначено, що «...об'єктами цивільних прав є речі, у тому числі гроші та цінні папери...». Вочевидь, в разі віднесення тварин до речей вони були б включені до означеного переліку [1, с. 58].

Тварина виступає особливим самостійним об'єктом цивільних прав, на який розповсюджується правовий режим речі, тобто цивільно-правові межі та умови використання речі [2, с. 154].

Тобто щоб власник тварини правомірно здійснював своє суб'єктивне цивільне право, він має дотримуватися меж здійснення цивільних прав.

Безумовно, загальні межі здійснення цивільних прав встановлені ст. 13 ЦК України, ст. 319 ЦК України, при цьому межі права власності на тварину будуть ширше, ніж його обмеження, оскільки здійснення права власності на тварину стосується того, що власник має право вчиняти щодо свого майна будь-які дії, які не суперечать закону; при здійсненні своїх прав та виконанні обов'язків власник зобов'язаний додержуватися моральних засад суспільства; власник не може використовувати право власності на шкоду правам, свободам